

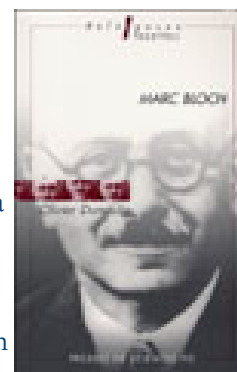

Jouko Nurmiainen

Annalismien perustajan elämästä ja ajattelusta

Olivier Dumoulin, *Marc Bloch, Références Facettes*, Presses de Sciences Po, Paris, 2000. 330 sivua.

Marc Bloch (1886–1944), keskiajantutkija, historian metodiopin kehittäjä ja sota-aikaisen vastarintaliikkeen aktiivi, oli yksi tärkeimpiä 1900-luvulla eläneitä historioitsijoita. Toisaalta hänet muistetaan lukuisien edelleen ajankohtaisten kirjojensa ansiosta ja toisaalta *Annales*-lehden toisena perustajana. Lucien Febvren ja Blochin Strasbourgissa vuonna 1929 aloittama lehti ja sen ympärille sittemmin kehittynyt koulukunta muodostavat yhden 1900-luvun historiankirjoituksen historian keskeisimmistä teemoista, josta sinällään on kirjoitettu paljon. Annalismihistoriat ovat kuitenkin usein keskittyneet lehden ja liikkeen myöhempiin vuosiin, ja välillä on ollut aika, jolloin kahdesta perustajahahmosta ja heistä varsinkaan Blochista ei puhuttu niin paljon kuin seuraavaan sukupolveen kuuluneesta Fernand Braudelista. Rouenin yliopiston professorin Olivier Dumoulinin laatima opillinen biografia *Marc Bloch* (Presses de ScPo, Paris, 2000) korjaa tätä puutetta osana viime vuosina tapahtunutta Bloch-renessanssia, lukuisien Bloch-artikkelien, editioiden ja antologioiden esiinmarssia.

Dumoulinin pääteemaksi nousee Blochin omaperäinen epistemologinen ja yhteiskunnallinen ajattelu, jonka varaan rakentaen hän on sittemmin kehittänyt myös omaa tulkintaansa historioitsijan yhteiskunnallisesta tehtävästä (projektiin viitataan jo Bloch-kirjassa, kyse on teoksesta nimeltä *Le rôle social de l'historien*, Albin Michel, Paris, 2003). Blochin elämäntarinaa ja ammatilliseen filosofiaan viitaten tällaista ajattelua sopiikin rakentaa, sillä hän onnistui kirjoittamaan laajasti näistä metodeista tehtäväkysymyksistä sekä periaatteellisella tasolla että soveltamaan kirjoittamaansa omassa tuotannossaan käytäntöön. Dumoulinin kohde on toisin sanoen harvinaisen antoisa: Blochin omia sitaatteja käyttämällä päästään sekä erittelemään tarkoituseriä että arvioimaan kohdehenkilön strategian menestyksellisyyttä.

"Papa, explique-moi donc à quoi sert l'histoire!"

Sota-aikana dramaattisesti teloitetun historioitsijan henkilökohtainen tarina käydään teoksessa myös läpi, mutta lyhyemmin kuin aiemmassa Bloch-elämäkerrassa, Carole Fink, *Marc Bloch. A Life in History* (Cambridge University Press, Cambridge, 1989). Siinä missä Finkin teosta voi suositella perusjohdatukseksi monipuolisuudessaan kiinnostavaan historioitsijaelämäntarinaaan, ovat Dumoulinin teoksen suurimmat vahvuudet toisaalla, filosofisemmassa ja historiografisemmassa aineksessa. Jälkimmäisessä näkyville nostetaan aidon henkilön lisäksi myös jonkinlainen konstruktio-Bloch, myöhempien sukupolvien luoma hahmo, jonka ympärille kehittynyt mytologia sisältää sekä tutkimuksellisia että poliittisia linjauksia. Niissä heijastuvat paitsi Blochin omat pyrkimykset, myös hänen seuraajiensa tarve löytää omille vallankumouksilleen edeltäjiä. Kuolemansa jälkeenhän Bloch oli tähän rooliin mitä soveliain, varsinkin kun hänen sota-aikana kesken jäänyt, yhä edelleen hyvin ajankohtainen metodimonografiansa *Historian puolustus (Apologie pour l'histoire ou Métier d'historien)*, 1949, suom. Artemisia Edizioni, Helsinki, 2003, ks. [linkki suomennoksen arvosteluun](#)) saatiin editoitua postuumisti julkaisukelpoiseen kuntoon.

Bloch lieneekin useimmille alaa opiskelleille tutuin juuri historioitsijan käsityötaidon korostajana. *Historian puolustuksen* asemaa ainoana annalistien piirissä laadittuna todellisena metodimonografiana korostetaan aina silloin tällöin – ansiosta ja oikein – ja teos on ollut lukemattomien yliopistojen tutkintovaatimuksissa jo yli viisi vuosikymmentä. Bloch paaluttaa teoksessaan historiallisen selittämisen perussääntöjä, kuten pedantin lähdeytöskentelyn tärkeyttä sekä tutkimuskohteen kiinnittämistä edeltäneisiin ja seuranneisiin ilmiöihin, osaksi jatkuvuutta. Tämän lisäksi Dumoulin kuitenkin nostaa "apologiasta" esille myös toisen hyvin kiinnostavan piirteen, opin siitä, miten historioitsija suhtautuu omaan aikaansa ja mistä historioitsijan aihevalinnat ovat peräisin.

Argumenttia yksinkertaistaen, vaikka Bloch piti primäärisen lähdeaineiston parissa työskentelemistä tutkimuksen kannalta ohittamattoman tärkeänä työvaiheena, hän ei missään vaiheessa uskonut historistis-positivistiseen ideaaliin menneisyyden toistamisesta sellaisenaan tutkimuksessa. Blochin mukaan historiallisen kehityksen tulos on aina ja väistämättä paremmin tutkijan kuin aikalaisten tiedossa. Siten tutkijan aihevalintoja määrittää enemmän hänen asemansa hänen omassa ajassa kuin tutkittava menneisyys. Jos tämä sovitetaan viime aikoina Suomessa käytyyn historioteoreettisen keskusteluun, voi sanoa, että myös Bloch korosti historioitsijan esiyymmärryksen merkitystä tutkimuksell. Näin tehdessään hän samalla teki pitkälle meneviä johtopäätöksiä tämän esiyymmärryksen luonteesta antaen sille jopa ratkaisevampaa merkityksen kuin vaikkapa Jorma Kalela tekee teoksessaan *Historiantutkimus ja historia* (Gaudeamus, Helsinki, 2001). Historioitsija käy Blochin mukaan aktiivista vuoropuhelua paitsi lähteidensä, myös ympäröivän yhteiskunnan kanssa, ja historian todellisuus ja historioitsijan todellisuus ovatkin siten Blochin filosofiassa kaksi selvästi erillistä asiaa. Silti täytyy korostaa, että Blochin tulkitseminen jonkinlaiseksi varhaiseksi postmodernismin tai relativismin airueksi olisi sekä allekirjoittaneen että Olivier Dumoulinin mielestä vakava virhe.

Ranskan traumat vuosina 1900–1940

Sen sijaan, kuten Dumoulin tuo esille, Bloch eli aikakaudella, jolla hänen arkeensa ja asemaansa vaikutti hänen juutalaisuutensa, synnynnäinen identiteettitekijä, josta ympäröivä yhteiskunta teki merkittävän. Sekä Dumoulinin että Finkin teoksista käy ilmi, kuinka Bloch kommentoi kirjeenvaihdossaan natsi-Saksan "pseudoarjalaisia" rotuihanteita jo piakkoin Hitlerin valtaannousun jälkeen, ja myöhemmin, Vichyn Ranskan annettua omat juutalaisvastaiset asetuksensa, Bloch kirjoitti, kuinka absurdia oli ihannoida puhdasta rotua ja tehdä siitä kansakuntia koossapitävä voima. Rotukäsityksistä ei tämän ajattelun mukaan ollut löydettävissä kestävää yhteistä perustaa sivilisaatiolle, vaan pikemminkin niihin vetoaminen synnytti vastareaktion, jopa kansakuntaa yhdistävän vastarintaliikkeen, aivan kuten toisella tasolla oli käynyt jo vuosisadan taitteen Dreyfus-jutun yhteydessä.

Ranskan tappio vuoden 1940 salamasodassa oli tätä taustaa vasten Blochille oire kansakunnan sisäisestä tilasta siten kuin hän itse oli sen kokenut. Tätä hän selitti pamflettiteoksessaan "Erikoinen tappio", *L'étrange défaite*, joka voitiin julkaista vasta postuumisti toisen maailmansodan jälkeen. Raja kulkeekin siinä, että historioitsijan tuli Blochin mukaan ottaa osaa yhteiskunnalliseen keskusteluun, mutta historiaa kirjoittaessaan hänen tehtävänsä ei silti ollut olla tuomari vaan arvostelmien sijasta hänen tuli pyrkiä ymmärtämään ja tekemään ymmärrettäväksi.

Näin voidaan nähdä, kuinka Bloch oli ensisijaisesti keskiajantutkija eikä ajankohtaispamfletisti tai yhteiskuntafilosofi. Kansalaisena hän saattoi olla vaikuttunut siitä, kuinka Ranskan toivo 1900-luvun alkupuoliskon myllerryksissä oli sen luotettavassa maaseutuväestössä, ja tutkijana hän kirjoitti monografian keskiaikaisen ranskalaisen maalaiselämän erityispiirteistä. Muutenkin tarkasteltaessa Blochin ennen sotaa julkaistuja teoksia korostuu historioitsija, jonka teosten aihe- ja näkökulmavalinnat eivät keskity pieneen ja tutkijan aikalaisille toissijaiseen, vaan auttavat ymmärtämään sekä mennyttä että nykyistä. Dumoulin jopa väittää, että Blochin teos "parantajakuninkaista", *Les rois thaumaturges* (1924), joka käsittelee keskiaikaista massojen uskomusta, että kuninkaan kosketus saattoi parantaa scrofulan eli risataudin, erään huonosta ravinnosta johtuneen puutossairauden, oli kansan mentaliteetin kuvauksena myös kuvaus ensimmäisen maailmansodan juoksuhautojen kollektiivipsykologiasta, joka sai miljoonat ranskalaiset vuodesta toiseen pysymään näissä taistelukaivannoissa.

Suuret linjat ja vertailu

Tyypillisintä Blochin tuotannolle on varoa viimeiseen saakka tarkkoja ajallisia ja paikallisia lokeroiteja. Niiden tai ylipäänsä tapahtumahistorian sijasta hän kirjoitti suurista ja abstrakteista teemoista. Samoin hänelle oli tyypillistä pyrkiä vertailevaan tutkimusotteeseen useilla eri selitystasoilla. Hän myös yhdisteli ennakkoluulottomasti oikeus-, talous- ja poliittishistoriallista lähdemateriaalia. Kokonaisvaltaista tulkintaa Länsi-Euroopan yhteiskuntaoloista hän rakensi erityisesti teoksessaan *La société féodale* (1939-40), jossa hän toki kirjoitti pääasiassa nykyisen Ranskan alueesta, mutta pyrki samalla ymmärtämään Eurooppaa ja sen sisäisiä kulttuurisia piirteitä laajemminkin. Yhteiskuntahistorian eri osa-alueiden tuli olla tasapainossa, eikä yksi selitysmalli saanut yksin määrätä lopputulosta. Lopullinen tavoitehan oli tien avaaminen seuraavalle vertailutasolle, eurooppalaisen kulttuurin vertaamiseen maailman muihin sivilisaatioihin.

Hierarkkisen, sukuperiaatteiden dominoiman, vain heikosti valtiollisen yhteiskunnan historiasta kirjoittaessaan Bloch lähestyi Emile Durkheimin ja muiden aikakauden sosiologien ja antropologien ajattelumalleja. Dumoulin mainitsee suoraan, miten yksi avain Blochin historiakäsityksiin on siinä, miten tämä näki yhteiskunnan tyyppi- ja rakenteineen kokonaisvaltaiseksi selittämisen kohteeksi, josta erilaisiin "oireisiin" keskittymällä on mahdollista sanoa entuudestaan toteamattomia seikkoja. Dumoulinin mukaan Blochin teoksista vahvimmin tämä näkyy jo mainitussa *Les rois thaumaturges* -kirjassa. "Parantajakuninkaita" onkin usein pidetty sekä niin sanotun mentaliteettien historian että mikrohistoriasta tutun johtolankaparadigman varhaisena esimerkkinä. Dumoulin tekee teoksessaan suoran rinnastuksen toteamalla, että Blochin ajattelutapa on sukua kahdelle tutkimusperinteelle: sekä Marcel Maussin tavalle tutkia "totaalisia sosiaalisia ilmiöitä" (*le fait social total*, Maussin termi 1910- ja -20-luvulta) että italialaisen Carlo Ginzburgin tavalle hakea innovatiivisia "pieniä" tutkimusnäkökulmia selittämään jotain "suurta".

Voineekin sanoa, että tätä samaa tekee omalla tavallaan myös Dumoulin. Selittämällä 1900-luvun alkupuolen historiankirjoitusta Marc Blochin elämän ja tekojen kautta hän samalla esittää näkemyksensä historioitsijoiden ammattikunnan yhteiskunnallisesta merkityksestä kollektiivisen tajunnan muodostajina. Hän määrittelee historian tutkijat kirjoittamisen ammattilaisiksi, joiden tehtävä on parantaa maailmaa auttamalla ymmärtämään sitä paremmin.

Teoksen esitteli Jouko Nurmiainen, joka on FM ja Euroopan historian assistentti Helsingin yliopiston historian laitoksessa. Hän on kirjoittanut tutkimusartikkelin Marc Blochin "totaalihistoriallisesta" feodalismikäsityksestä (teoksessa *Feodalismi, Vastapaino, Tampere, 1997*) ja ollut suomentamassa Marcel Maussin teosta *Lahja* (Tutkijaliitto, Helsinki, 1999).

ENNEN JÄNYT
Historian tietosanomamat